

Egy ismeretlen bronzkori erődítmény Kovászna megyéből

(Kivonat)

A dolgozat két, a Wietenberg-kultúrához tartozó bronzkori erődítményt ismertet, több megállapítást téve e közép-bronzkori kultúra Kovászna megye területi elterjedéséről. A Torjavára 1984. évi ásátásának régészeti anyaga, valamint a kurtapataki Zsidó-vár alaprajza eddig közölten volt.

*

A Kovászna (Háromszék) megye területén levő erődítmény-várak felkutatásával és időrendi besorolásának a kérdésével már a múlt század elejétől kezdve többen foglalkoztak. BENKŐ József¹, J. F. NEGEBAUR², ORBÁN Balázs³, C. GOOSS⁴, O. SCHEINT⁵ mellett megemlíthető PESTY Frigyes is, akinek a helynévtárat kéziratban Budapesten az Országos SZÉCHÉNYI Könyvtár őrzi⁶. Századunk első felében I. MARTJAN a háromszéki várakról⁷, majd 1926-ban FERENCZI Sándor és I. NESTOR végeznek felszíni kutatást az ismert háromszéki várakban⁸. FERENCZI Sándor 1942-ben a Székely Nemzeti Múzeum megbízásából a torjai Bálványosvárnál végez ásátást, és a kovásznai Tündérvölgyben a dák várat is megásssa⁹. A torjai ásátásának az eredményéről egy rövid, frögépen írott jelentésében számol be, mely az említett múzeum könyvtárában található (Ltsz. E. sz. 341)¹⁰. A háború befejezése után a Székely Nemzeti Múzeum régészeti kutatási terveiben szerepelt a bivarcalvi Tiburcz vára megásása¹¹. 1949-ben a Román Népköztársaság Akadémiájának kutatási tervének a keretében tovább folytatódott a háromszéki erődítmények, római castrumok feltá-

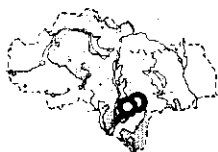
rása. Ásatás volt a bükszádi Vápa-varánál, a lécfalvi Várhegyen, az oltszemi és a berecki római castrumokban¹².

A Székely Nemzeti Múzeum az erődítmények kutatását a század második felében tovább folytatta, s a kutatások eredményeit e sorok írója a Múzeum évkönyvében, az Alutában közölte¹³. Nincs közölve az 1984-ben megásott, Torjavaránál talált régészeti anyag, valamint a felszíni kutatások alapján megállapított kurtapataki erődítmény alaprajza. Ez utóbbi addig ismeretlen volt. E két erődítménnyel kapcsolatos megállapításainkat az alábbiakban közöljük (1. ábra).

1. **Torjavárát** már ORBÁN Balázs is ismerte s a várról a következőket írta: „A Putna tövében néhány ezer lépésnyire a völgy ismét két-felé ágazik, közül kerekded domb emelkedik, melyet északnyugatról a Bakszilos pataka, délkeletről Torja várpataka folyja körül. Ezen – a Csiklonnyal keskeny hegyháton által egybefüggő kétidomú – hegynek tetejét koronázza a Torja vára”¹⁴. A keskeny hegynyúlvány peremén húzódó sáncvonulat szerint az erődítmény ovális alakú, egy sánc és egy árok választja el a hegy kiszélesedő részétől. Az erődítmény alaprajza, falának szerkezete és az előkerült kerámia alapján a bronzkorba, a Wietenbergi kultúra körébe sorolható¹⁵ (2. kép).

2. A másik, csak felszínen átkutatott erődítmény az úgynevezett „Zsidóvár”. Ezt az erődítményt WINKLER Imre kézdipolyáni lakos találta meg, s hívta fel a figyelmünket az erődítményre.

A Zsidóvár Kurtapataktól északra, egy hegynyúlvány fennsíkján, az úgynevezett „Pólya-tetőn” (1022 m) van. A hegynyúlvány keleti és nyugati oldalai meredek, a keleti oldalon a hegy lábánál egy kis patak folyik. A nyugati oldalon ösvény vezet fel a fennsíkra. Az ovális alakú erődítmény északnyugat–délkelet irányú. A hossza 61 m, a legnagyobb szélessége 35 m. Az erődítmény egykori falát takaró földsánc a fennsík szélén mindenütt jól megfigyelhető. A hegy

nyúlványt egy mély árok és egy kimagasló sánc választja el a hegy többi részétől (3. ábra). A felszíni kutatás alkalmával bronzkori, Wietenbergi kultúrára jellemző edénytöredékek kerültek elő. Az erődítmény helyszínrajzát TÓTH László topográfus készítette el.

A kurtapataki Zsidóvárat még ORBÁN Balázs sem említi¹⁶. Az erődítmény, éppúgy mint a Torja vára, az úgynevezett nyugati „Schlackenwall-salak, földsánc” várak típusát mutatja. Ezen a két bronzkori erődítményen kívül még két ilyen erődítmény ismeretes Kovászna (Háromszék) megye területéről. Az egyik Lemhány (Lemnia) falutól keletre, a Lemhány pataknek egyik mellékvölgyében emelkedő hegyen van, mely „Várhegy” néven ismeretes. A második erődítmény Szárazpatak (Valea Seacă) határában, a Kászon patakának a völgyében, a „Cece” nevű hegyen van, melynek földsáncára a La Tène korban egy kőfallal megerősített vár épült¹⁷.

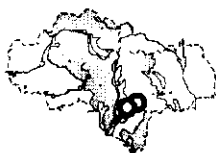
A Wietenbergi kultúra hordozói a középső bronzkorban Háromszék területét is lakták. Településeik az Olt, a patakok magas teraszán és a mai megyehatár közvetlen szomszédságában még barlangban is (a vargyasi Almási-barlang) előfordulnak. Hegynyúlványokon épített erődítményeiket kövekből összerakott fállal (Csuklyánvár) vagy földsáncsal vették körül (Torja vára). Nem lehetett megállapítani, hogy a két építési technika közt van-e időbeli különbség, vagy egyidőben alkalmazták mindkettőt. A várakban talált kerámia a Wietenbergi kultúra fejlett szakaszára mutat, de nincs kizárva a kultúrának az utolsó fejlődési fázisa sem. Az erődítmények építése összefüggésbe hozható a Kr. e. II. évezred második felében Közép-Európában történt népmozgalommal, mely éreztette hatását Délkelet-Erdélyben is¹⁸. Itt első sorban számolni kell a Közép-Európából kiinduló pásztortörzsek, valamint a „halomsíros” kultúra hordozóinak a támasaival¹⁹.

A kutatások mai állása szerint az eddig megtalált települések (Sepsiszentgyörgy–Bedeháza²⁰, Gémvára a Debrén patak teraszán²¹, Bibarcafalva és Barót között, a Dungó patak mellett²²), valamint a Torja község „Vármegeye” ne-

vő helyén feltárt égetéses urnatemető urnái is a kultúra előrehaladott fejlődési szakaszára mutatnak²³. A Wietenbergi kultúra kezdeti és végső szakasza még nem ismeretes ezen a vidéken²⁴.

Jegyzet

1. BENKŐ József. Transsilvania, I. 1777 (1834, 2. kiadás).
2. NEGEBAUR, J. F. Dacien, 1851.
3. ORBÁN Balázs. A Székelyföld leírása... III. 1869.
4. GOOSS, C. Chronik, 1867.
5. SCHEINT, D. Das Land und Volk der Sekler, 1833.
6. NAGY Balázs néprajzkutató szíves közlése.
7. I. MARTIAN. Repertoriul arheologic pentru Ardeal, 1920.
8. FERENCZI, Sándor. Raport asupra unei excursii arheologice în județul Trei-Scaune. ACML. Secția pentru Transilvania, Cluj. 1928. 242–46.
9. Almanah. Muzeul Regional Sf. Gheorghe. Târgu Mureș. 1955. 16, 36.
10. FERENCZI Géza (Újabb adatok a moldvai csángók kérdéséhez, Korunk 1990/3, 380.) és FERENCZI István (Sóvidéki várainkról. 1994. 121.) megjegyzéseire a következőkben válaszolok. A dolgozatomban közölt várakat, a Bálványosvárat is hivatásos térképész mérte fel. A Bálványosvárról közölt rajzok megfelelnek a S. S. A. Sf. Gheorghe által készített rajzoknak. A vár alaprajza valamint a képe az ásátásom idejéig ugyanaz maradt, mint ahogy CRETIER K. és FERENCZI S. korában volt. Egyébként a vár alaprajzát már ORBÁN Balázs is közli (i.m. 86). Amit FERENCZI Sándortól és CRETIER Károlytól felhasználtam, azoknál feltüntettem a szerzőket (9/3–4. ábra). Erre megvan a saját kéziratom. Szerkesztői-nyomdai figyelmetlenség miatt nem tüntették fel. Hasonló figyelmetlenségre súlyosabb példa, hogy a gidófalvi ásátásom metszetrajzánál a magyarázó szöveget egyszerűen kihagyták (Aluta VIII–IX. 1976–77. 33–34. 1–2. ábra). A dolgozatomban kezdetben közlöm FERENCZI Sándor ásátásának a megállapításait pontokba szedve. Az ásátásom eredményeit ezután, külön írom le. Az ásátásom megkezdése előtt levélben kerestem meg FERENCZI Istvánt, hogy közölje, hogy mi van a Kolozsvárra szállított anyaggal, mert ez a Székely Nemzeti Múzeum tulajdonát képezi, mivel FERENCZI Sándor ásátásainak költségét is a múzeum biztosította.
11. Almanah. Târgu Mureș. 1955. 14–16.
12. CIV. I. Anul 1950. 115–125.
13. SZÉKELY, Zoltán. Contribuții la problema fortificațiilor... Aluta 1976–1977. 52–110.
14. ORBÁN Balázs. I.m. 90–91.
15. SZÉKELY, Zsolt. Unele probleme ale epocii bronzului târgu în sud-estul Transilvaniei. ACTA – 1997. I. k. Sepsiszentgyörgy. 1998
16. ORBÁN Balázs. I.m. 114.
17. SZÉKELY, Zoltán. Cetăți în epoca bronzului în județul Covasna. Aluta XII–XIII. 1981. 22–30.
18. Erdély rövid története. Budapest, 1989. 17.
19. SZÉKELY, Zoltán. Cultura mormintelor tumulare în sud-estul Transilvaniei. SCIVA I. t. 28. 1977. 125–127.
20. HOREDT, Kurt. Așezarea de la Sf. Gheorghe – Bedeháza. Mat. II. 1956. 18–19.
21. SZÉKELY, Zoltán. Cercetări arheologice la Sf. Gheorghe Gémvára – Avasfalja (Cetatea Cocorului). Mat. V. 1959. 709–722.
22. SZÉKELY, Zsolt. Contribuții la răspândirea cărucioarelor de lut în sud-estul Transilvaniei. Aluta XVII–XVIII. 1985–1986. 189–191.
23. Idem. Necropola de incineratie în urne de la Turia, județul Covasna. Cerc. Arh. în Aria Nord-Tracă. Inst. Român de Tracologie I. București. 1995. 127–146.
24. SZÉKELY, Zoltán. Contributions a la connaissance du développement de la civilisation Wietenberg. Dacia. N. S. XV. 1971. 307–318;

O fortificație din epoca bronzului, necunoscută până acum, din jud. Covasna

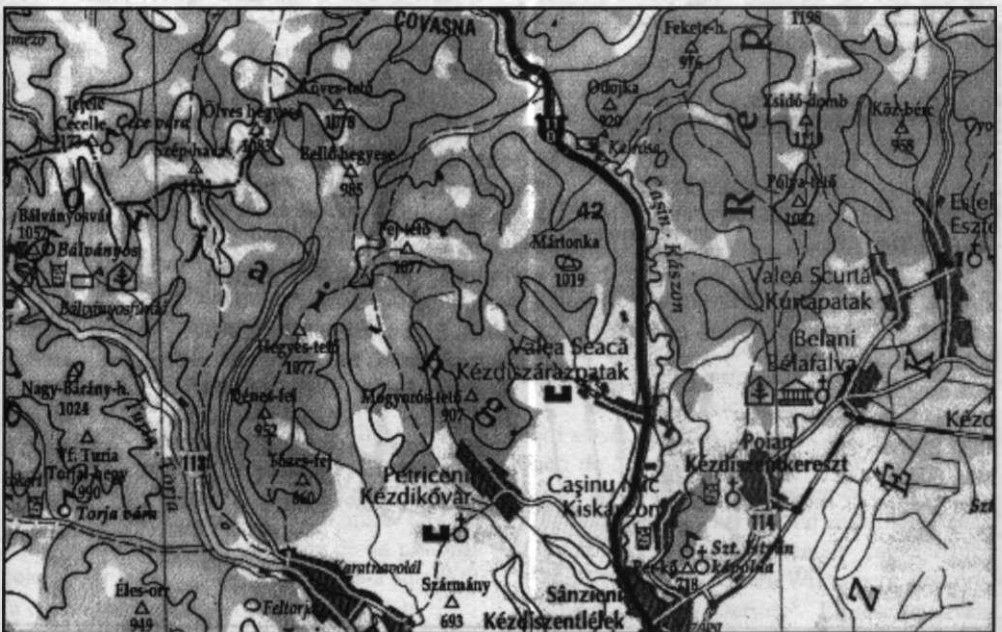
(Rezumat)

Autorul prezintă două fortificații legate de cultura Wietenberg, făcând totodată mai multe remărci referitor la problematica acestei culturi din epoca bronzului mijlociu, pe teritoriul actualului județ Covasna. Materialul săpăturilor din 1984 de la cetatea „Torjavára” și planul cetății „Zsidó-vár” de la Valea Scurtă nu au fost publicate până acum.

An Unknown Bronze Age Fortification in Háromszék (Covasna County)

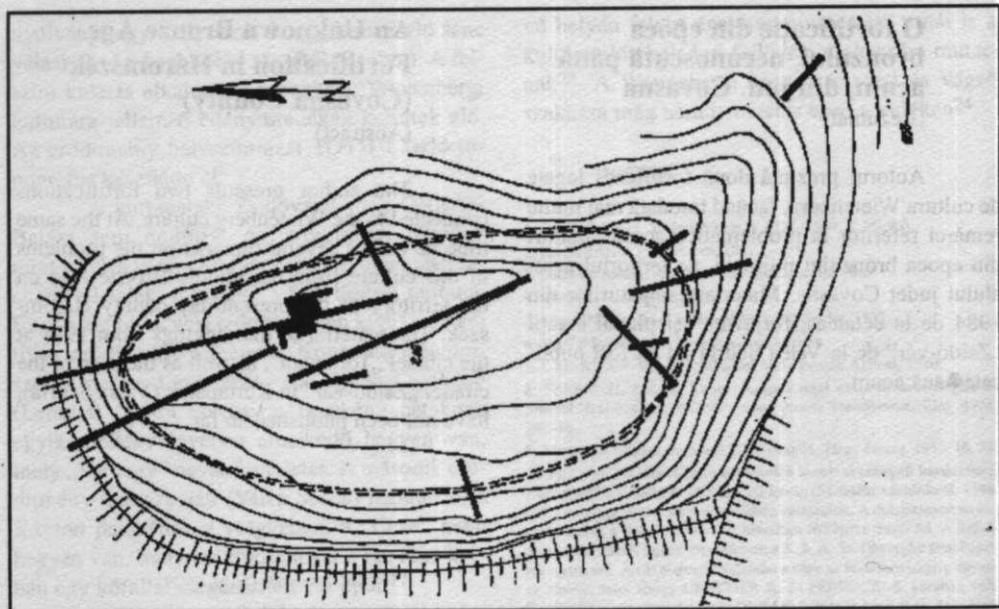
(Abstract)

The author presents two fortifications connected to the Wietenberg culture. At the same time he makes several remarks on the problems of this culture from the middle Bronze Age on the territory of the present-day county Háromszék. The material of the diggings from 1984 at the citadel „Torjavára”, as well as the plan of the citadel „Zsidó-vár” in Kurtapatak (Valea Scurtă), have not been published so far.

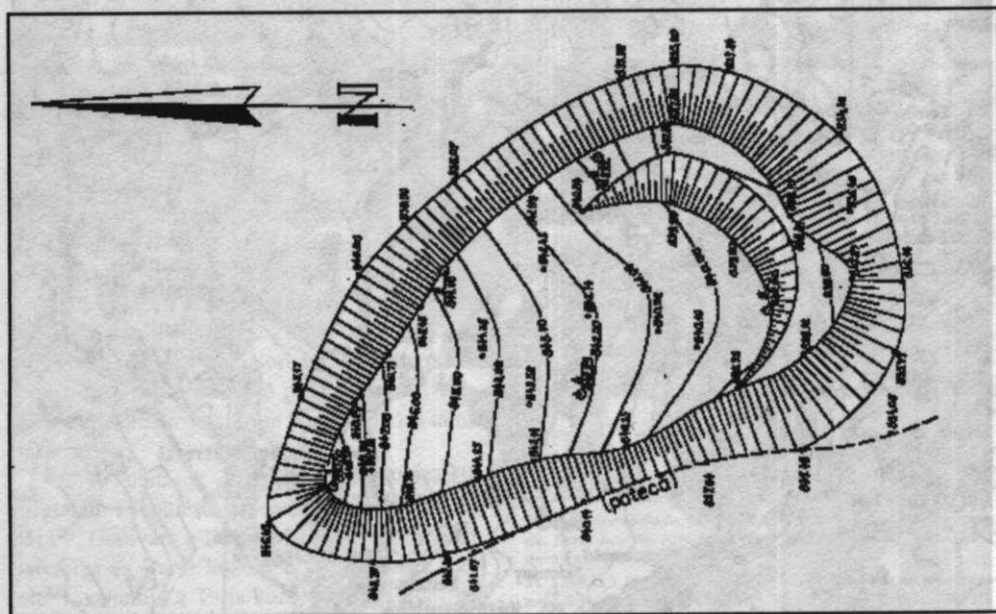

1. ábra A Wietenberg-kultúrához tartozó, bemutatott bronzkori erődítmények térsége a „Székelyföld” térképen (Ábel Térkép Kft. 1998)

2. ábra Torjavárának alaprajza az 1984. évi ásatás alapján (1:1135)

3. ábra A kurtapataki Zsidóvár felszíni alaprajza (1:1000)

